

การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดหนองปรือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

Reconstruction models in architecture of Wat Nong Prue,
Sukhothai historical park

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Architecture Art and Design Naresuan University

*Corresponding author. E-mail address: anuspongk8@gmail.com

Received: August 10,2022; revised: June 22,2023; accepted: June 29,2023

บทคัดย่อ

วัดหนองปรือ มีความสำคัญต่อบริบทของศิลปะสุโขทัย เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือของกรุงสุโขทัย บริเวณใกล้เคียงกับกลุ่มเตาทุเรียง 3 เตา ที่ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของวัดพระพายหลวง ในปัจจุบัน วัดหนองปรือ เหลือเพียงซากที่พังทลายของโบราณสถาน โดยได้รับการบูรณะตามกระบวนการอนุรักษ์ โดยกรมศิลปากร ในลักษณะที่ให้คงสภาพไว้เท่านั้น ซึ่งได้ค้นพบชิ้นส่วนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสำคัญหลายชิ้น อยู่โดยรอบบริเวณ งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กระบวนการอนุรักษ์ แผนผัง สัดส่วน รูปแบบ รูปทรง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เพื่อนำเสนอรูปแบบสันนิษฐานทางสถาปัตยกรรมของวัดหนองปรือ อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ และคุณค่า ในศิลปสถาปัตยกรรมสุโขทัย

คำสำคัญ: สันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัดหนองปรือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศิลปสถาปัตยกรรมสุโขทัย

ABSTRACT

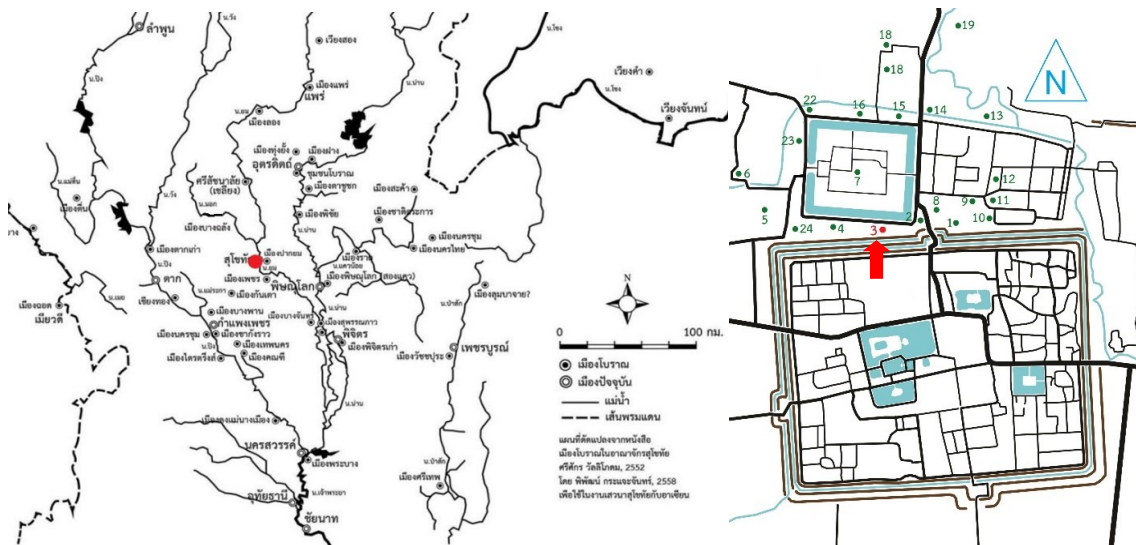
Wat Nong Prue is important to the context of Sukhothai art. It is an ancient site located outside the city wall on the north side of Sukhothai. Close to the group of 3 kilns, located on the south side of Wat Phra Phai Luang. At present, Wat Nong Prue is left with only the crumbling remains of ancient monuments. It has been restored according to the conservation process. by the Fine Arts Department in a manner that only maintains in which many important architectural elements were discovered. in the surrounding area This research is a study of geography, History, Conservation processes, plans, proportions, forms, shapes and architectural elements. To present the architectural presumption of Wat Nong Prue which shows the uniqueness and value in Sukhothai art and Architecture

Keyword: reconstruction Wat Nong Prue Sukhothai Historical Park Sukhothai Architecture Art

บทนำ

วัดหนองปรือ เป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของกลุ่มโบราณสถานด้านทิศเหนือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ของเมืองอันเป็นขอบเขตการปกครองของอาณาจักรเขมรโบราณในพื้นที่แถบนี้มาก่อน โดยมีวัดพระพายหลวง ซึ่งตั้งอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างด้านละประมาณ 500 เมตร และมีคูน้ำแม่โจนล้อมรอบ เป็นศูนย์กลางสำคัญ พื้นที่ที่มีความสำคัญคือเป็นจุดบรรจบกันของลำน้ำแม่ลำพัน และคลองเสาหอ ในขณะที่ด้านทิศเหนือของเมืองเสมือนเป็นปากประตูที่เปิดรับผู้คนจากทิศเหนือ ได้แก่ เมืองบางช้าง และเมืองศรีสัชนาลัย อีกทั้งเป็นที่ตั้งของตลาดปสาน และเป็นพื้นที่ของแหล่งเตาเผาเครื่องสังคโลกของกรุงสุโขทัย จากการสำรวจที่ผู้วิจัยได้พบชิ้นส่วนยอดของพระสถูปประธาน ซึ่งคล้ายคลึงกับส่วนยอดของพระสถูปประธานวัดเจติยภัยยอด เมืองศรีสัชนาลัย อันเป็นประเด็นสำคัญให้ทำการศึกษารูปแบบสันนิษฐานทางสถาปัตยกรรมวัดหนองปรือ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ให้เป็นรูปธรรม และสามารถนำข้อมูลจากงานวิจัย ถ่ายทอดในวงวิชาการ ใช้ประกอบการเรียน-การสอน ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เป็นแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม สนับสนุนโครงการทัศนศึกษา การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานด้านทิศเหนือของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ให้เป็นที่สนใจมากยิ่งขึ้น

ตำแหน่งวัดหนองปรือ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ระหว่างเมืองโบราณ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรเขมร กับแนวกำแพงตึรโบราณด้านทิศเหนือของกรุงสุโขทัย บริเวณพื้นที่ตอนใกล้จุดบรรจบกันของลำน้ำแม่ลำพัน และคลองเสาหอ โดยที่วัดหนองปรือ ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับวัดแม่โจน (โบราณสถาน น. 2) ทางทิศตะวันออก ส่วนทางทิศตะวันตก ใกล้เคียงกับแหล่งเตาเผาสังคโลก และวัดเนินร้องทอง (โบราณสถาน น. 4) อันมีวัดพระพายหลวง (โบราณสถาน น. 7) และวัดศรีชุม (โบราณสถาน น. 5) เป็นโบราณสถานสำคัญของกลุ่ม โดยกรมศิลปากรได้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานวัดหนองปรือ ตามขั้นตอนของกระบวนการขุดค้น บันทึกสภาพ กำหนดขอบเขตโบราณสถาน โดยกำหนดหมายเลขกำกับเป็นโบราณสถานหมายเลข 3 ของทิศเหนือ (โบราณสถาน น. 3) จากจำนวนทั้งหมด 24 แห่ง



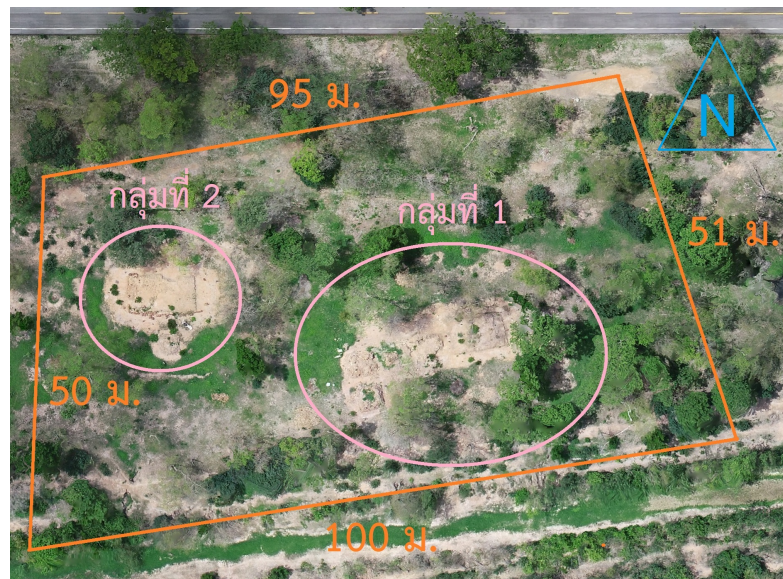
ภาพ 1 แผนที่กรุงสุโขทัย และที่ตั้งโบราณสถานวัดหนองปรือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (ดัดแปลงจากหนังสือเมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย ทีมฯ: ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. 2552 ทีมฯ: พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. 2558, และแผนที่ตั้งโบราณสถานวัดหนองปรือ ทีมฯ: อนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี



ภาพ 2 ทศนิยมภาพของคูน้ำแม่โจนล้อมรอบวัดพระพายหลวง และป้อมประตูศาลหลวง ด้านทิศเหนือ
ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของวัดหนองปรือ ตั้งอยู่ที่พิกัด ละติจูด 17 องศา 01 ลิปดา 32.49 พิลิปดาเหนือ ลองจิจูด 99 องศา 42 ลิปดา 05.08 พิลิปดาตะวันออก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดพระพายหลวง และทางทิศเหนือของแนวกำแพงเมืองสุโขทัย มีขอบเขตพื้นที่ 5,000 ตารางเมตร โดยประมาณ สามารถแบ่งกลุ่มโบราณสถานของวัดได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพระสถูปประธานและพระวิหารหลวงถือเป็นกลุ่มศูนย์กลางของวัดตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตพื้นที่วัด
2. กลุ่มพระอุโบสถ หรือพระวิหารราย คือกลุ่มโบราณสถานบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขตพื้นที่วัด



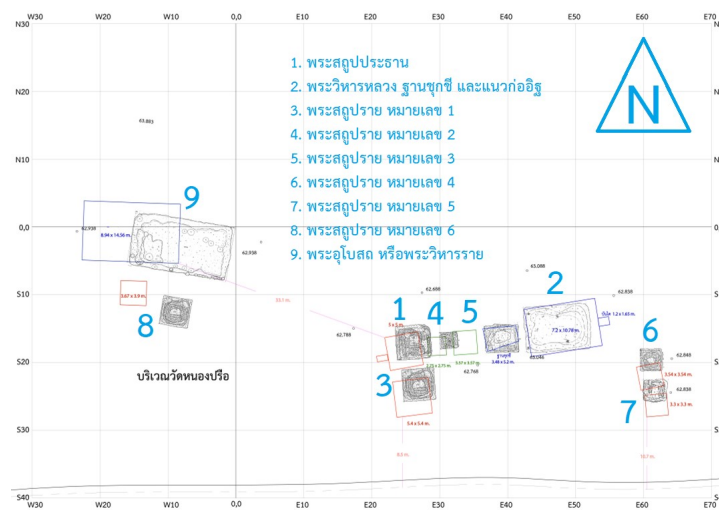
ภาพ 3 ภาพถ่ายทางอากาศ ผังบริเวณโบราณสถานวัดหนองปรือ
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การบันทึกสภาพ กระบวนการทางโบราณคดี และการสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม

กรมศิลปากร โดยสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 5 จังหวัดสุโขทัย ได้ทำการสำรวจ ขุดแต่ง และบูรณะ โบราณสถานวัดหนองปรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 และระหว่างปี พ.ศ. 2560-2562 จนแล้วเสร็จตามกระบวนการบูรณปฏิสังขรณ์ แต่พื้นที่ของโบราณสถานถูกตะกอนดินทับถม อีกทั้งยังถูกรุกทำลายทั้งจากสภาพธรรมชาติแวดล้อม และฝีมือมนุษย์ จนโบราณสถานแห่งนี้ตกอยู่ในสภาพพังทลาย ทำให้การบันทึกสภาพ และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในงานวิจัยสามารถดำเนินการได้ในข้อจำกัด โดยผู้วิจัยได้จัดลำดับของงานสถาปัตยกรรมของวัดตามลำดับความสำคัญ เพื่อให้การบันทึก

สภาพ และสันนิษฐานรูปทรงอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีพระสถูปประธานเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุด โดยมีพระวิหารหลวง พระสถูปราย และพระอุโบสถ เป็นส่วนสำคัญรองลงมาตามลำดับ ดังนี้

1. พระสถูปประธาน
2. พระวิหารหลวง ฐานชุกชี และแนวก่ออิฐ
3. พระสถูปราย หมายเลข 1
4. พระสถูปราย หมายเลข 2
5. พระสถูปราย หมายเลข 3
6. พระสถูปราย หมายเลข 4
7. พระสถูปราย หมายเลข 5
8. พระสถูปราย หมายเลข 6
9. พระอุโบสถ หรือพระวิหารราย



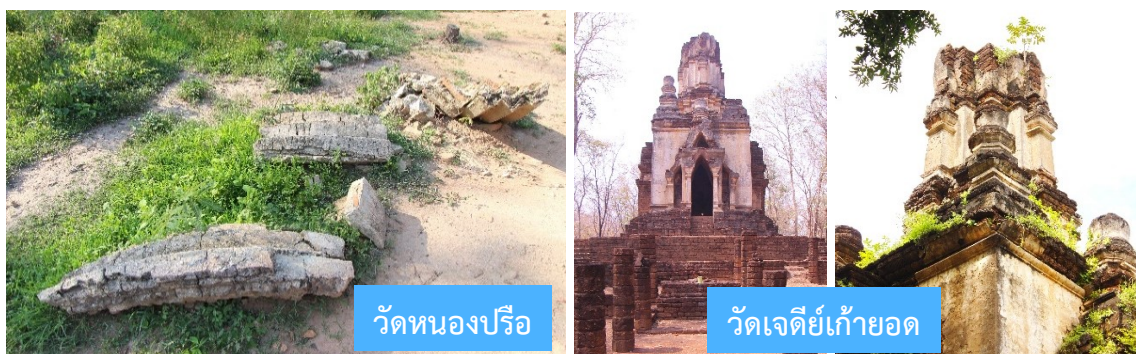
ภาพ 4 ผังบริเวณโบราณสถานวัดหนองปรือ และแนวชุดสำรวจ
ที่มา: กรมศิลปากร, 2562

1. พระสถูปประธาน ตั้งอยู่ท้ายพระวิหารหลวง ถัดจากพระสถูปราย หมายเลข 2 ไปทางทิศตะวันตก 72 เซนติเมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 10 องศา เป็นพระสถูปที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของวัดแห่งนี้ องค์พระสถูปอยู่ในสภาพพังทลาย มีลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในแผนผังสี่เหลี่ยม มีช่องทางเข้าภายในคูหาด้าน ทิศตะวันออกขนาดกว้าง 88 เซนติเมตร พบชิ้นส่วนยอดพระสถูปตกอยู่ทางทิศเหนือ มีร่องรอยการฉาบปูนบริเวณฐานบางส่วน สูงประมาณ 1.6 เมตร โดยพบร่องรอยการก่อสร้าง 2 สมัย จากการพบการก่อแนวอิฐภายในฐานอีกชั้นหนึ่ง และพบแนวอิฐวางเรียงต่อกันทางทิศตะวันตกของพระสถูป ขนาดกว้าง 89 เซนติเมตร ยาว 1.67 เมตร ฐานชั้นที่ 1 ยาว 5 เมตร สูง 60 เซนติเมตร และฐานสมัยที่ 2 สูง 42 เซนติเมตร หน้ากระดานชั้นถัดมายาว 4.6 เมตร สูง 22 เซนติเมตร ลวดบัวยาว 3.7 เมตร สูง 32 เซนติเมตร และบัวคว่ำสูง 22 เซนติเมตร ชั้นก่ออิฐถัดมามีความยาว 3.4 เมตร สูง 26 เซนติเมตร และชั้นก่ออิฐสภาพ ไม่สมบูรณ์ ชั้นบนสุดมีความยาว 70 เซนติเมตร สูง 37 เซนติเมตร ฐานรากอาคารสมัยที่ 1 อยู่ลึก 56 เซนติเมตรจากผิวดิน และสมัยที่ 2 อยู่ลึก 36 เซนติเมตรจากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



ภาพ 5 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก และตำแหน่งชิ้นส่วนยอดของพระสถูปประธาน โบราณสถานวัดหนองปรือ
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

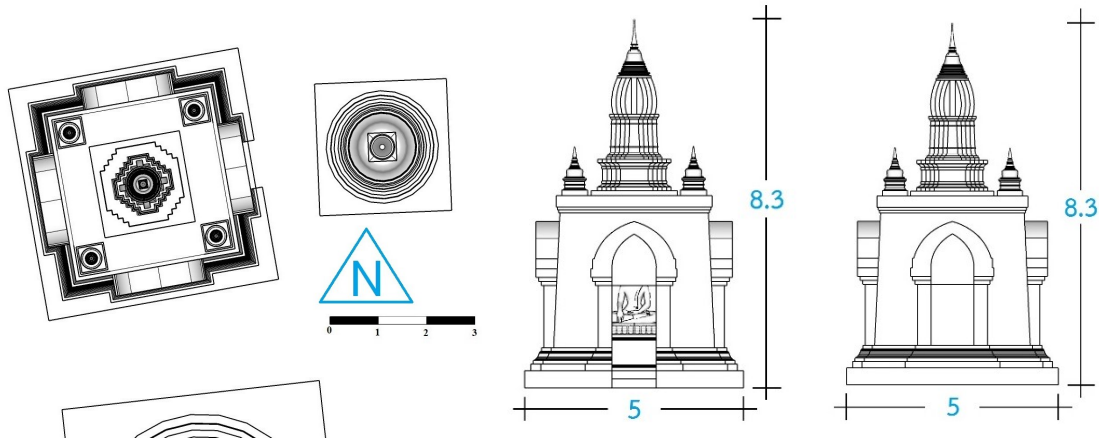
การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพระสถูปประธาน แผนผังของพระสถูปประธาน วางตัวในแนวแกน ทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 10 องศา องค์พระสถูปอยู่ในสภาพพังทลาย แต่ยังคงเห็นร่องรอยของแนว ก่ออิฐเป็นลักษณะผนังที่มีความหนาในแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่ส่วนมุมอาคารบริเวณฐานพังทลายเป็นมุมตัด ไม่มีร่องรอยของการ หักมุม มีช่องทางเข้าด้านหน้าทางทิศตะวันออก คล้ายกับอาคารทรงมณฑปอันเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะศรีลังกา สมัยโปโลนนารูระ ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งนิยมสร้างมณฑป (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2556) จากการพบชิ้นส่วนยอดของพระ สถูปประธานบริเวณ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระสถูปตกกระจายอยู่หลายชิ้น ซึ่งชิ้นส่วนเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกับส่วน ยอดของพระสถูปประธานวัดเจดีย์เก่ายอด อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เมื่อตรวจสอบขนาดชิ้นส่วนนี้ เทียบกับสัดส่วนของ อาคาร ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพระสถูปประธานน่าจะเป็นพระสถูปทรงปราสาทยอด อันรับอิทธิพลจากศิลปะพุกามอีกสายหนึ่ง (สันติ เล็กสุขุม, 2549) หรืออาจจะเป็นรูปแบบที่ปรับปรุงขึ้นเป็นพิเศษในศิลปะสมัยสุโขทัยก็เป็นได้



ภาพ 6 ชิ้นส่วนยอดของพระสถูปประธาน โบราณสถานวัดหนองปรือ เปรียบเทียบกับ ส่วนยอดของพระสถูปประธาน
วัดเจดีย์เก่ายอด อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

จากการวิเคราะห์ข้อมูล และการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปประธานโบราณสถานวัดหนองปรือ เป็นทรง ปราสาทยอดที่ส่วนยอดเป็นทรงปัทมียกมุม (สันติ เล็กสุขุม, 2549) รองรับยอดระฆัง โดยมีฐานปัทมียกมุมรองรับ บริเวณมุมของ ส่วนยอดมีสถูปิเกทรงระฆังประดับอยู่ ส่วนเรือนธาตุมีระฆังนำชุมทั้ง 4 ด้าน โดยทางทิศตะวันออกมีช่องทางเข้า และมีการ ประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ภายใน องค์พระสถูปประธานมีขนาดฐานกว้างด้านละ 5 เมตร ส่วนเชิง สูง 60 เซนติเมตร ช่องประตู

ทางเข้าภายในคูหาด้านทิศตะวันออก มีขนาดกว้าง 88 เซนติเมตร ตามข้อมูลหลักฐานที่คงปรากฏอยู่ โดยส่วนที่พังทลายลง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าชั้นเรือนธาตุ มีความสูง 4 เมตร และส่วนยอดสูง 4.3 เมตร โดยประมาณ



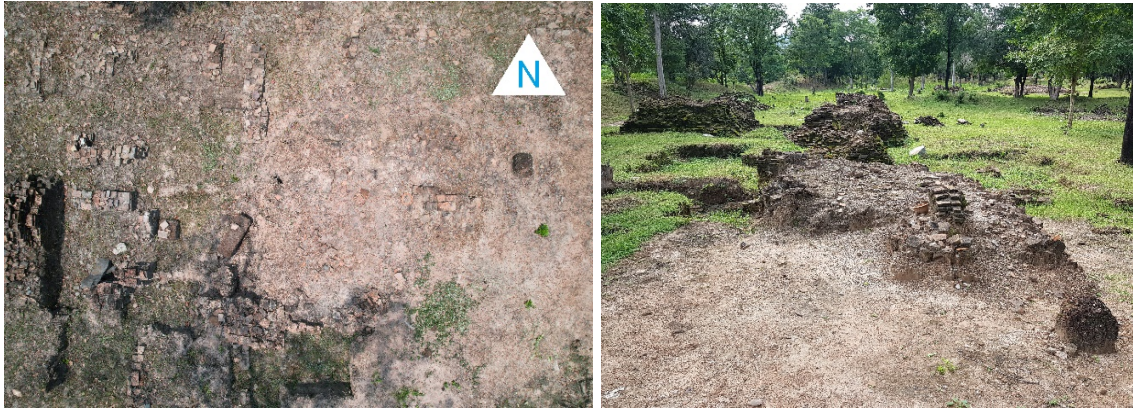
ภาพ 7 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง รูปด้านทิศตะวันออก และรูปด้านทิศใต้ พระสุปประธาน
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

2. พระวิหารหลวง ฐานชุกชี และแนวก่ออิฐ พระวิหารหลวงตั้งอยู่ในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 9 องศา มีขนาดกว้าง 7.2 เมตร ความยาววัดจากมุมแนวอิฐทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงขอบบริเวณเนินดิน ทิศตะวันตกเฉียงใต้ 10.78 เมตร จากมุมแนวอิฐถึงบริเวณหน้าฐานชุกชี 12 เมตร จากมุมแนวอิฐถึงเสาศิลาแลงลักษณะกลมมน 15 เมตร พบบันไดทางทิศตะวันออก ขนาดกว้าง 1.2 เมตร ยาว 1.65 เมตร สูง 60 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 30 เซนติเมตร จากผิวดิน พบชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผากระจายตัวเต็มพื้นที่จำนวนมาก สันนิษฐานว่าถูกใช้เป็นวัสดุถมหลังคา จากการขุดแต่งไม่พบร่องรอยหลุมเสา และการปูพื้น สันนิษฐานว่าอาจจะไม่มีการปูพื้น พระวิหารตั้งแต่แรก หรืออาจสูญหายไปจากสาเหตุอื่น (กรมศิลปากร, 2562)



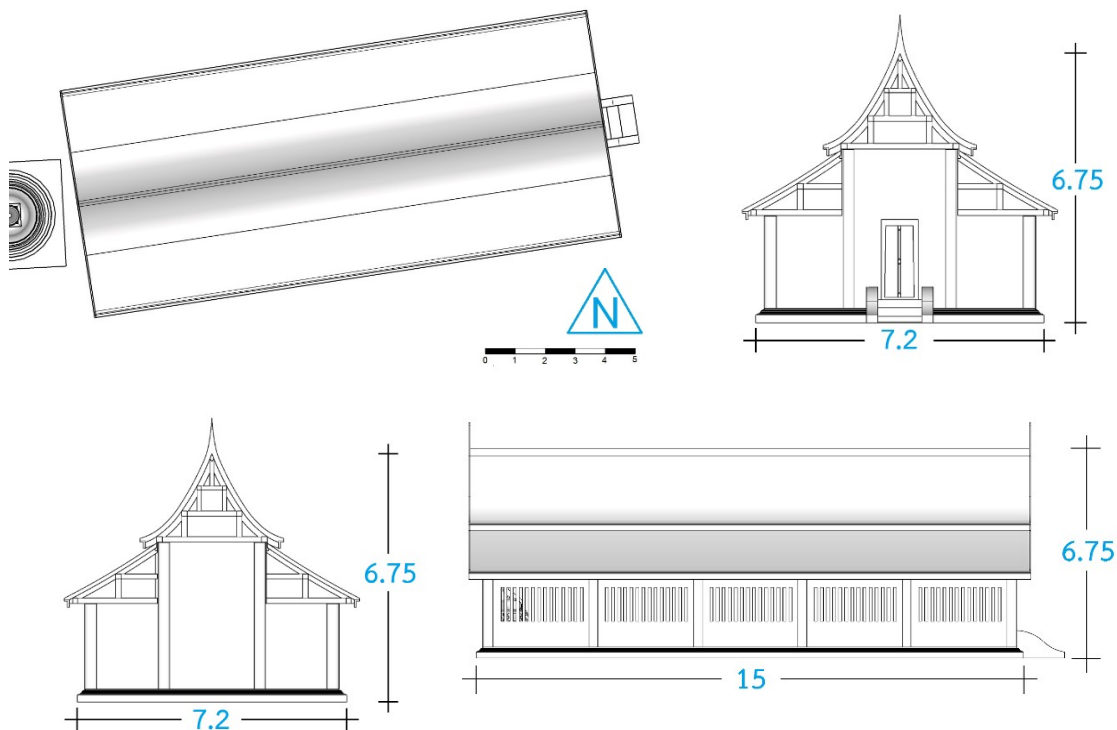
ภาพ 8 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระวิหารหลวง
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

ฐานชุกชีพระวิหารหลวง ตั้งอยู่เชื่อมต่อจากพระวิหารหลวงไปทางทิศตะวันตก 1.67 เมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 11 องศา ลักษณะเป็นเนินดิน มีแนวอิฐวางตัวอยู่ในแผนผังสี่เหลี่ยม พบชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผา และเศษหินกระจัดกระจาย บริเวณส่วนบนของฐาน มีขนาดกว้าง 2.4-3.48 เมตร ฐานสูง 83 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 20 เซนติเมตร จากผิวดิน



ภาพ 9 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก ฐานชุกชีพระวิหารหลวง
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสันฐานทางสถาปัตยกรรมพระวิหารหลวง การวิเคราะห์หลักฐานจากการขุดแต่งซึ่งไม่พบร่องรอยหลุมเสา ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบระยะของแนวเสา โดยการเทียบขนาดสัดส่วนกับแนวเสาของผนังด้านสกัดกับแนวผนังด้านข้าง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระวิหารหลวงเป็นอาคารที่มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 5 ห้อง กว้าง 7.2 เมตร ยาว 15 เมตร มีบันไดทางทิศตะวันออก ขนาดกว้าง 1.2 เมตร ยาว 1.65 เมตร สูง 60 เซนติเมตร ผนังก่อด้วยอิฐฉาบปูน ใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลังคา มีความสูงถึงสันหลังคา 6.75 เมตร โดยประมาณ สันนิษฐานว่าหลังคาเป็นทรงจั่ว ใช้โครงสร้างแบบมาตังใหม่ มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ภายในพระวิหารมีเสาร่วมใน และใช้ผนังรับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาเสมือนเสาร่วมนอก ส่วนพื้นหลังคามี 2 ตับ และมีการเจาะช่องแสงบริเวณผนังด้านยาว (สันติ เล็กสุขุม, 2549) ภายในมีฐานชุกชีด้านท้ายพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปนั่ง หันเบื้องพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก มีอาสนสงฆ์ กว้าง 1.2 เมตร ยาว 6 เมตร สูง 30 เซนติเมตร แนบไปกับผนังด้านทิศใต้



ภาพ 10 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง รูปด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ พระวิหารหลวง
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี



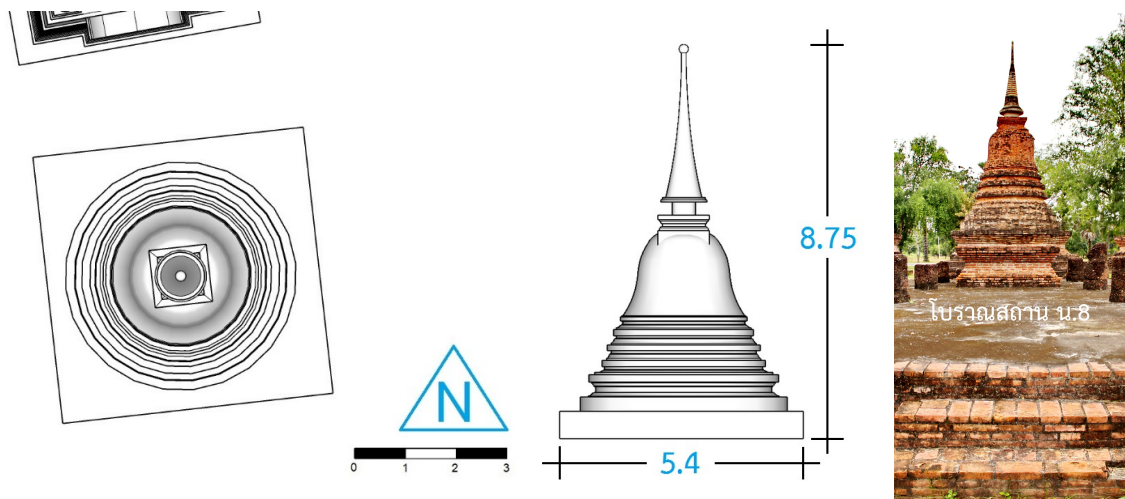
ภาพ 11 ภาพสันนิษฐาน ฐานชุกชี และอาสนสงฆ์ ภายในพระวิหารหลวง
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

3. พระสถูปราย หมายเลข 1 ตั้งอยู่ห่างจากพระสถูปประธาน ไปทางทิศใต้ 1.77 เมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 7 องศา ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในแผนผังสี่เหลี่ยม สภาพพังทลายลงเหลือเพียงส่วนฐาน มีความสูงประมาณ 1.6 เมตร พบแนวอิฐเรียงซ้อนกัน 4 ชั้น โดยฐานชั้นที่ 1 มีความยาว 5.4 เมตร สูง 64 เซนติเมตร ชั้นที่ 2 ยาว 4.86 เมตร สูง 40 เซนติเมตร ชั้นที่ 3 ยาว 4.1 เมตร สูง 43 เซนติเมตร ชั้นที่ 4 ยาว 3.1 เมตร สูง 62 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 63 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



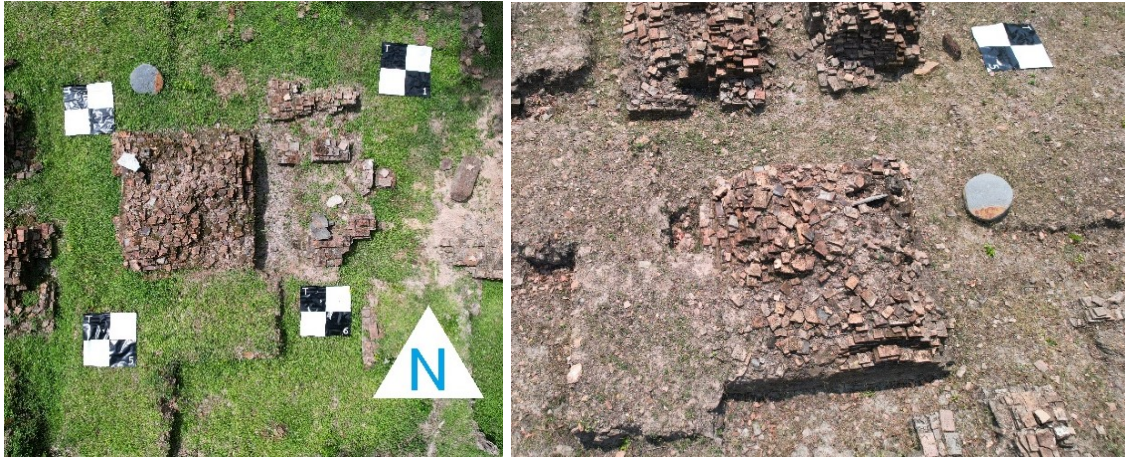
ภาพ 12 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 1
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 1 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปราย หมายเลข 1 มีรูปทรงเป็นทรงระฆัง ขนาดกว้าง 5.4 เมตร สูง 8.75 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยเขียงชั้นล่างสุด รองรับฐานปัทม ชุตบัวถลา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กรระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549) สอดคล้องกับชุดฐานของพระสถูปทรงระฆัง ที่นิยมสร้างในสมัยสุโขทัย เช่น พระสถูปที่โบราณสถานหมายเลข น. 8 ซึ่งตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 150 เมตร



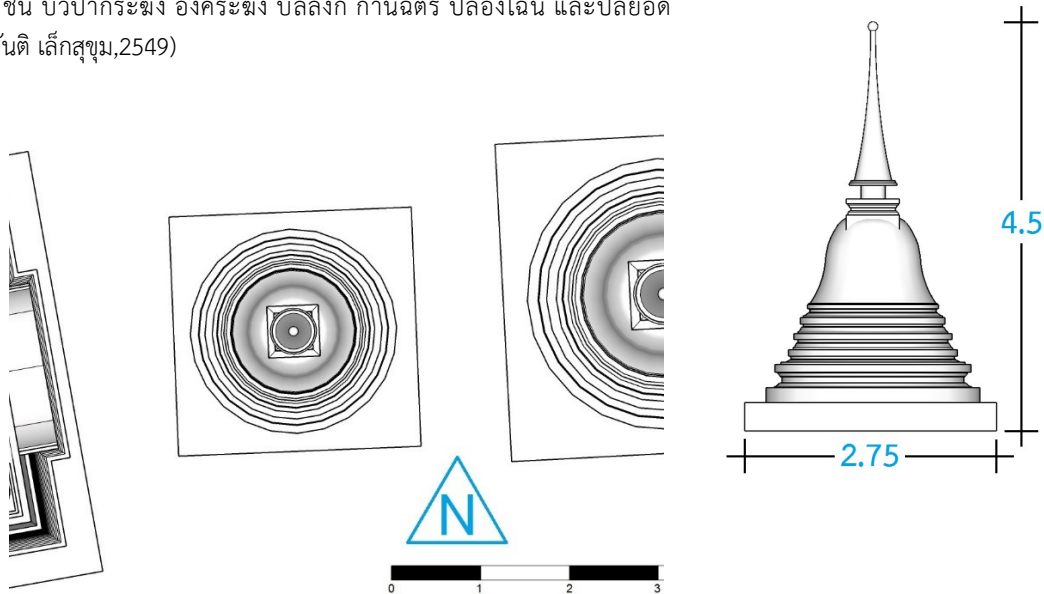
ภาพ 13 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง และรูปด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 1
และพระสถูปทรงระฆังที่โบราณสถาน หมายเลข น. 8
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

4. พระสถูปราย หมายเลข 2 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระสถูปประธาน และห่างจากพระสถูปราย หมายเลข 3 ไปทางทิศตะวันตก 92 เซนติเมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 3 องศา ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในผังสี่เหลี่ยมในสภาพพังทลาย มีความสูง 90 เซนติเมตรจากผิวดิน พบฐานหน้ากระดาน 2 ชั้น และบัวคว่ำ 1 ชั้น โดยฐานหน้ากระดานชั้นที่ 1 ยาว 2.75 เมตร สูง 20 เซนติเมตร ฐานหน้ากระดานชั้นที่ 2 ยาว 2.48 เมตร สูง 30 เซนติเมตร ลวดบัว และบัวคว่ำ ยาว 1.94 เมตร สูง 40 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 60 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



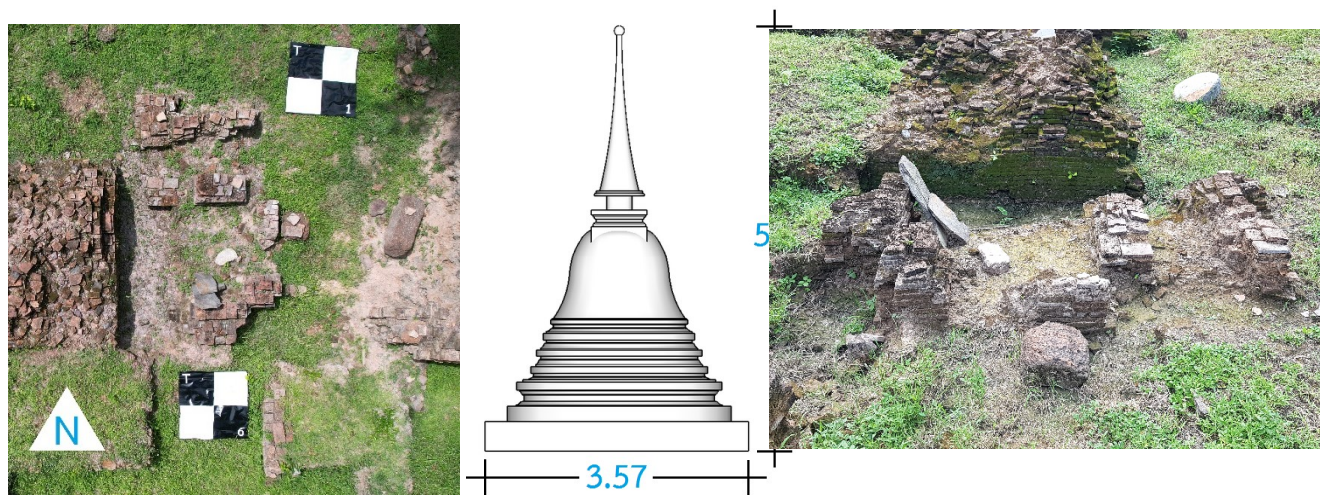
ภาพ 14 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 2
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 2 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปราย หมายเลข 2 มีรูปทรงเป็นทรงระฆัง ขนาดกว้าง 2.75 เมตร สูง 4.5 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยเชิงชั้นล่างสุด รองรับฐานปัทม ขุดบัวกลา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549)



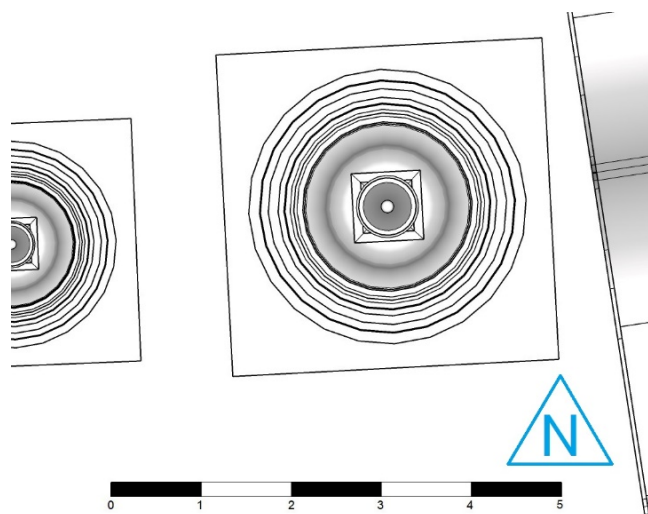
ภาพ 15 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง และรูปด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 2
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

5. พระสถูปราย หมายเลข 3 ตั้งอยู่ห่างจากฐานชุกชีไปทางทิศตะวันตก 1.11 เมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 4 องศา ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในผังสี่เหลี่ยมหยักมุม ในสภาพพังทลาย มีความสูง 78 เซนติเมตรจากผิวดิน พบฐานซ้อนกัน 2 ชั้น โดยชั้นที่ 1 ยาว 3.57 เมตร สูง 62 เซนติเมตร ชั้นที่ 2 ยาว 2.8 เมตร สูง 16 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 72 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



ภาพ 16 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 3
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 3 ที่มีการสร้างซ้อนทับกันหลายสมัย ผู้วิจัยสันนิษฐานได้โดยประมาณว่าพระสถูปราย หมายเลข 3 มีรูปทรงเป็นทรงระฆัง ขนาดกว้าง 3.57 เมตร สูง 5.8 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยเขียงชั้นล่างสุด รองรับฐานปัทม์ ชุดบัวกลา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549)



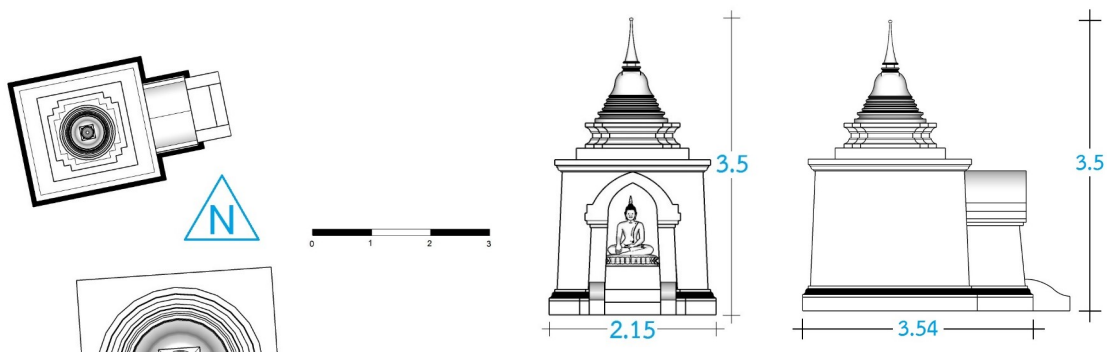
ภาพ 17 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง และรูปด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 3
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

6. พระสถูปราย หมายเลข 4 ตั้งอยู่ห่างจากพระวิหารหลวงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ 5.9 เมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออกเฉียง-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 11 องศา ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในแผนผังสี่เหลี่ยมหยักมุม ในสภาพพังทลาย มีความสูงประมาณ 1.5 เมตร พบแนวอิฐเรียงซ้อนกัน 3 ชั้น โดยที่ชั้นบนสุดปรากฏแนวก่ออิฐเป็นช่องคูหา พบร่องรอยการก่อผนังเรียบทั้งด้านนอก-ด้านใน โดยฐานชั้นที่ 1 มีความยาว 2.15 เมตร และ 3.54 เมตร สูง 38 เซนติเมตร ชั้นที่ 2 ยาว 2.8 เมตร สูง 60 เซนติเมตร ชั้นที่ 3 ยาว 2.57 เมตร สูง 52 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 32 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



ภาพ 18 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ พระสถูปราย หมายเลข 4
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 4 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปราย หมายเลข 4 มีรูปทรงเป็นทรงปราสาทยอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549) ขนาดกว้าง 2.15 เมตร ยาว 3.54 เมตร มีความสูงถึงยอด 3.5 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยส่วนยอดเป็นทรงระฆัง ส่วนเรือนธาตุมีกระจังนำซุ้มทั้ง 4 ทิศ โดยทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มีช่องทางเข้า และมีการประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ภายใน



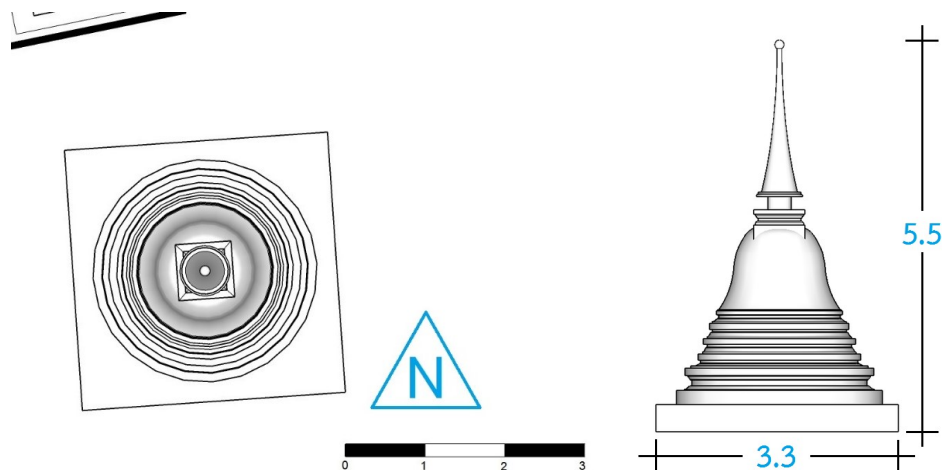
ภาพ 19 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง และรูปด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศใต้ พระสถูปราย หมายเลข 4
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

7. พระสถูปราย หมายเลข 5 ตั้งอยู่ห่างจากพระสถูปราย หมายเลข 4 ไปทางทิศใต้ 97 เซนติเมตร และห่างจากแนวคันกำแพงดินไปทางทิศเหนือ 10.7 เมตร วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดยเอียงไปทางทิศเหนือ 5 องศา ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในผังสี่เหลี่ยม ในสภาพพังทลาย มีความสูงประมาณ 70 เซนติเมตร พบแนวอิฐเรียงซ้อนกัน 4 ชั้น โดยฐานชั้นที่ 1 มีความยาว 3.3 เมตร สูง 20 เซนติเมตร ชั้นที่ 2 ยาว 2.77 เมตร สูง 30 เซนติเมตร ชั้นที่ 3 ยาว 2.07 เมตร สูง 35 เซนติเมตร ชั้นที่ 4 ยาว 1.4 เมตร สูง 5 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 20 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



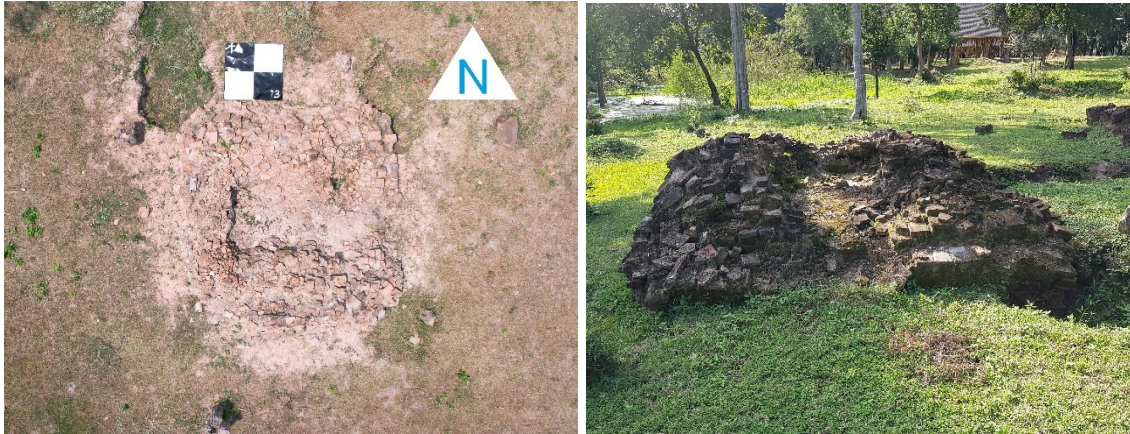
ภาพ 20 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 5
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 5 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปราย หมายเลข 5 มีรูปทรงเป็นทรงระฆัง ขนาดกว้าง 3.3 เมตร สูง 5.5 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยเชิงชั้นล่างสุด รองรับฐานปัทม ชุตบัวกลา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กรระฆัง บัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549)



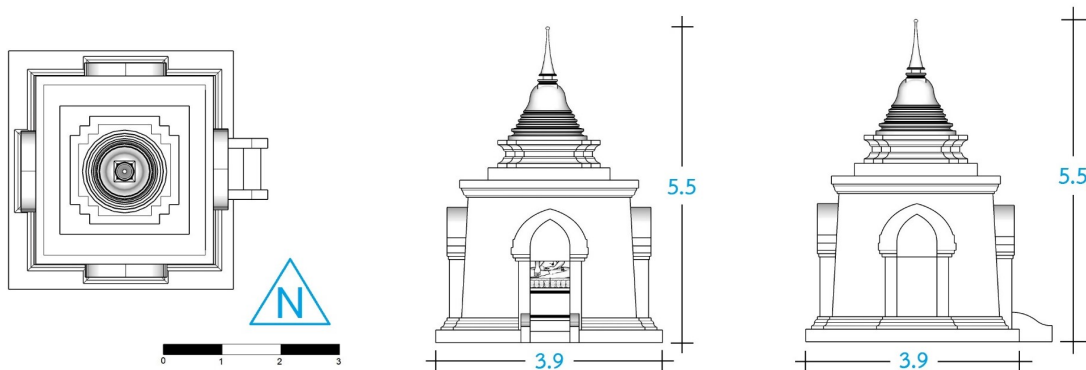
ภาพ 21 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง และรูปด้านทิศตะวันออก พระสถูปราย หมายเลข 5
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

8. พระสถูปราย หมายเลข 6 ตั้งอยู่ห่างจากพระอุโบสถ หรือพระวิหารราย ไปทางทิศใต้ประมาณ 3 เมตร ลักษณะเป็นแนวอิฐวางตัวในผังสี่เหลี่ยม ในสภาพพังทลาย พบร่องรอยการก่อผนังเรียบทั้งด้านนอก-ด้านใน มีความสูงประมาณ 90 เซนติเมตร พบแนวอิฐเรียงซ้อนกัน 3 ชั้น โดยฐานชั้นที่ 1 มีความยาว 3.6-3.9 เมตร สูง 28 เซนติเมตร ชั้นที่ 2 ยาว 3.3 เมตร สูง 33 เซนติเมตร ชั้นที่ 3 ยาว 2.3 เมตร สูง 43 เซนติเมตร สันนิษฐานว่ามีคูหาอยู่ภายใน มีขนาดความกว้าง 74 เซนติเมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 66 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



ภาพ 22 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ พระสถูปราย หมายเลข 6
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระสถูปราย หมายเลข 6 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระสถูปรายหมายเลข 6 มีรูปทรงเป็นทรงปราสาทยอด (สันติ เล็กสุขุม, 2549) ขนาดกว้างด้านละ 3.9 เมตร มีความสูงถึงยอด 5.5 เมตร โดยประมาณ ประกอบด้วยส่วนยอดเป็นทรงระฆัง ส่วนเรือนธาตุมีจระนำซุ้มทั้ง 4 ทิศ มีช่องทางเข้าทางทิศตะวันออก และมีการประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ภายใน (สันติ เล็กสุขุม, 2549)



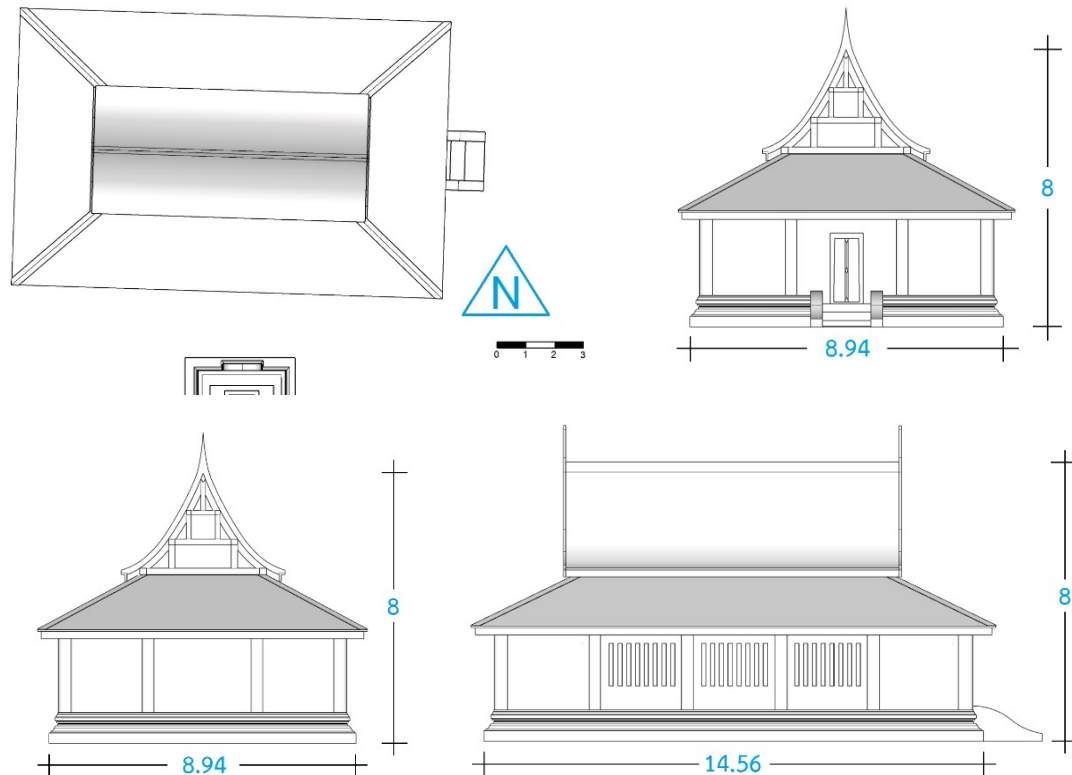
ภาพ 23 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง รูปด้านทิศตะวันออก และทิศใต้ พระสถูปราย หมายเลข 6
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

9. พระอุโบสถ หรือพระวิหารราย ตั้งอยู่ห่างจากพระสถูปประธานไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ 33.1 เมตร วางตัวในแผนผังสี่เหลี่ยมในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกเฉียงไปทางทิศใต้ 3 องศา ล้อมรอบด้วยเสาศิลาแลงลักษณะมน สันนิษฐานว่าเป็นชิ้นส่วนของเสาศิลาแลงที่ถูกเคลื่อนย้ายมา จึงไม่พบร่องรอยเสาคานอาคาร และไม่พบการปูพื้น พบชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผากระจัดกระจายบริเวณเนินพระอุโบสถเป็นจำนวนมาก บริเวณขอบแนวพระอุโบสถด้านทิศตะวันตก พบแนวอิฐล้อมอยู่ พระอุโบสถมีขนาดกว้าง 8.94 เมตร ยาว 14.56 เมตร สูง 75 เซนติเมตร ช่องว่างระหว่างเสาศิลาแลงบริเวณด้าน ทิศตะวันออกของพระอุโบสถ มีขนาดกว้าง 5.33 เมตร ฐานรากอาคารอยู่ลึก 30 เซนติเมตรจากผิวดิน และพบแนวอิฐวางตัวในรูปตัว L ยื่นออกมาจากขอบพระอุโบสถ วางตัวได้แนวเสาศิลาแลงที่ตั้งอยู่ล้อมรอบบริเวณมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระอุโบสถ โดยแนวอิฐที่วางตัวในแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ ส่วนที่อยู่ขอบพระอุโบสถมีขนาดกว้าง 36 เซนติเมตร ยาว 75 เซนติเมตร ส่วนที่วางตัวได้เสาศิลาแลงออกมาทางทิศใต้ มีขนาดกว้าง 36 เซนติเมตร ยาว 78 เซนติเมตรและแนวอิฐวางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก มีขนาดกว้าง 36 เซนติเมตร ยาว 1.72 เมตร แนวอิฐดังกล่าวอยู่ลึก 17 เซนติเมตร จากผิวดิน (กรมศิลปากร, 2562)



ภาพ 24 แผนผัง และทัศนียภาพด้านทิศตะวันออก พระอุโบสถ หรือพระวิหารราย
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ หรือพระวิหารราย การวิเคราะห์หลักฐานจากการขุดแต่งซึ่งไม่พบร่องรอยหลุมเสา ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบระยะของแนวเสา โดยการเทียบขนาดสัดส่วนกับแนวเสาของผนังด้านสกัดกับแนวผนังด้านข้าง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระอุโบสถเป็นอาคารที่มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 5 ห้อง กว้าง 8.94 เมตร ยาว 14.56 เมตร โดยประมาณ มีบันไดทางทิศตะวันออก ผนังก่อด้วยอิฐฉาบปูน ใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลังคา มีความสูงถึงสันหลังคาประมาณ 8 เมตร สันนิษฐานว่าหลังคาเป็นทรงจั่วแบบมีชายคาปีกนก ใช้โครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ภายในพระอุโบสถมีเสาร่วมใน และใช้ผนังรับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาเหมือนเสาร่วมนอก หลังคามีชายคาปีกนกล้อมรอบ และมีการเจาะช่องแสงบริเวณผนังด้านยาว ภายในมีฐานชุกชีด้านท้ายพระอุโบสถ ประดิษฐานพระพุทธรูปนั่ง หันเบื้องพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก



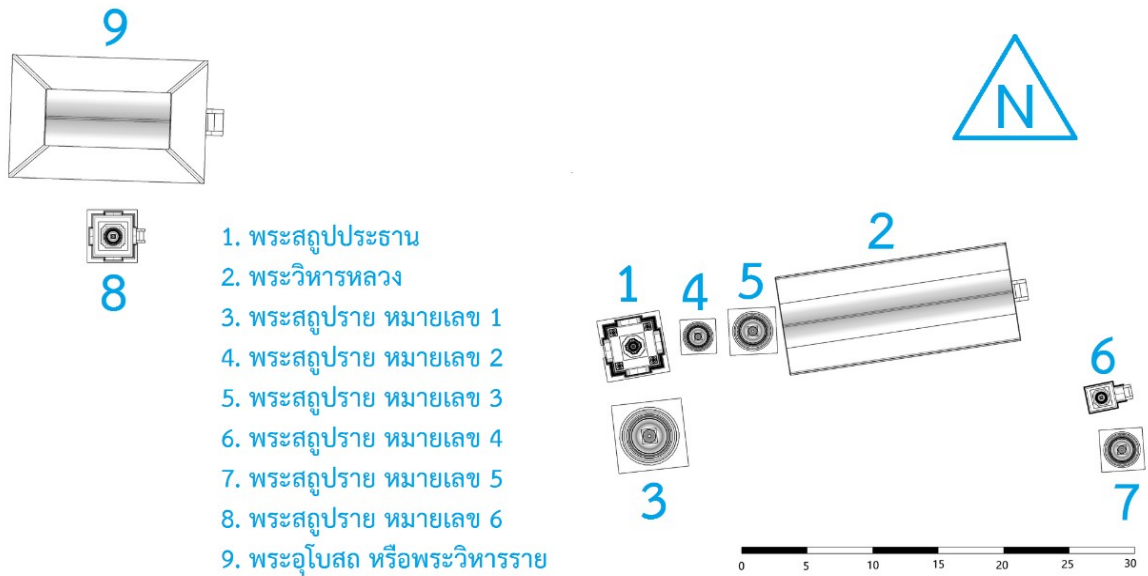
ภาพ 25 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง รูปด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ พระอุโบสถ หรือพระวิหารราย
ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

สรุป

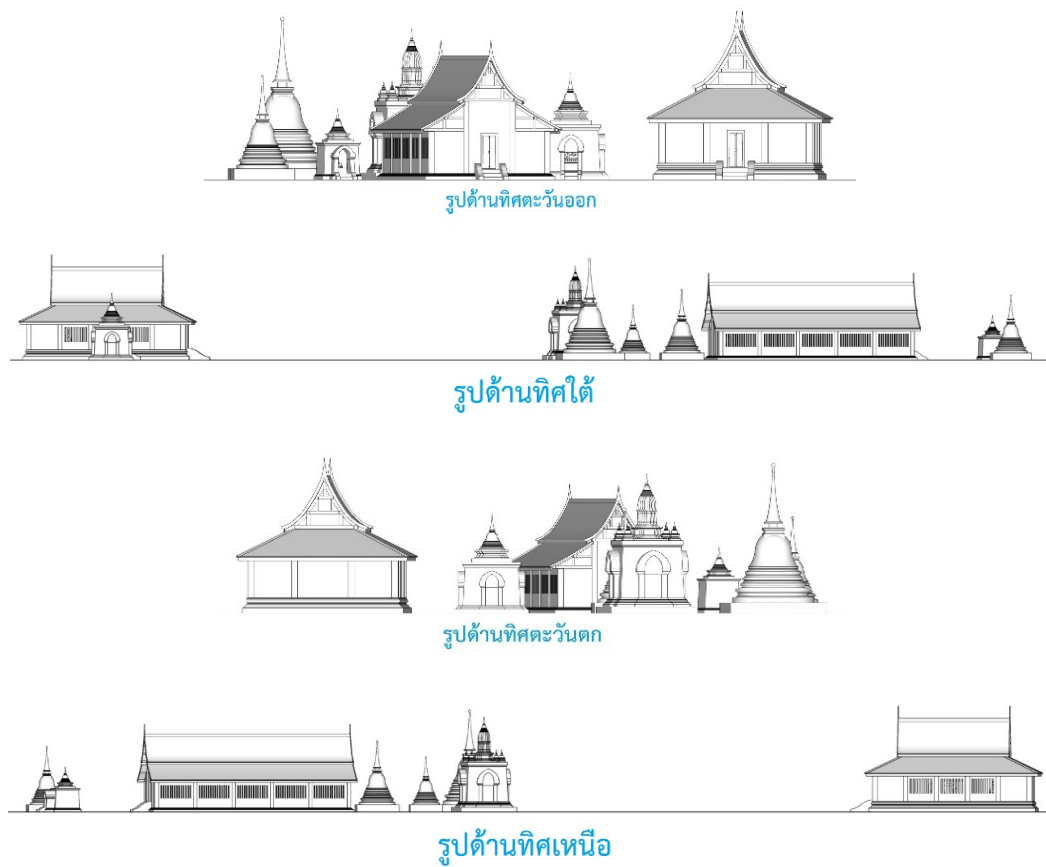
การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดหนองปรือ ได้วิเคราะห์จากหลักฐานการขุดค้น และขุดแต่งโดยกรมศิลปากร เทียบเคียงกับรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมของโบราณสถานร่วมสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้สันนิษฐานในช่วงเวลาที่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมมีความสมบูรณ์ที่สุดในช่วงเวลานั้น โดยได้แบ่งกลุ่มโบราณสถานของวัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพระวิหารหลวง และกลุ่มพระอุโบสถ หรือพระวิหารราย โดยแบ่งแยกประเภทงานสถาปัตยกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มพระสถูป จำนวน 7 องค์ แบ่งเป็นพระสถูปประธาน 1 องค์ และพระสถูปราย 6 องค์ อีกประเภทหนึ่ง คือ กลุ่มอาคารพระวิหารหลวง และพระอุโบสถ หรือพระวิหารราย จำนวน 2 หลัง

กลุ่มพระสถูป แบ่งรูปทรงออกเป็น 3 รูปทรง ได้แก่

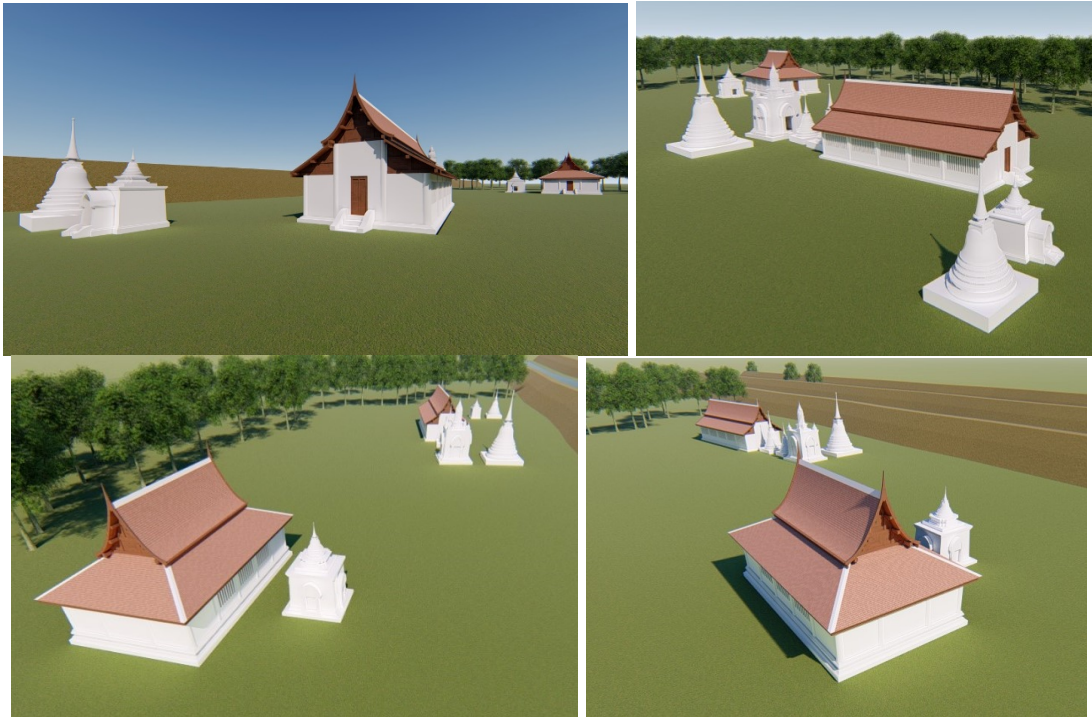
1. พระสถูปทรงปราสาทยอด ส่วนยอดเป็นทรงปัทมียกมุม และมีสถูปิยะทั้ง 4 มุม ได้แก่ พระสถูปประธาน
2. พระสถูปทรงปราสาทยอด ส่วนยอดเป็นทรงระฆัง ได้แก่ พระสถูปราย หมายเลข 4 และพระสถูปราย หมายเลข 6
3. พระสถูปทรงระฆัง ได้แก่ พระสถูปราย หมายเลข 1, 2, 3 และพระสถูปราย หมายเลข 5



ภาพ 26 ภาพสันนิษฐานผังบริเวณโบราณสถานวัดหนองปรือ (ที่มา : อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี)



ภาพ 27 ภาพสันนิษฐาน รูปด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศใต้ และทิศเหนือ วัดหนองปรือ
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี



ภาพ 28 ภาพสันนิษฐาน ทศนียภาพด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดหนองปรือ
ที่มา: อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

ข้อเสนอแนะ

1. การกำหนดเขตโบราณสถานให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุก หรือรื้อทำลาย และควรมีป้ายแสดงข้อมูลของโบราณสถานแต่ละแห่ง
2. ควรมีการสำรวจ ขุดค้น ตามแหล่งโบราณสถานเพิ่มเติมให้ครบถ้วนทุกแห่ง เพื่อให้ได้หลักฐานเพิ่มเติม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า หาข้อมูล
3. การเก็บรักษาชิ้นส่วน และองค์ประกอบของโบราณสถาน ไม่ให้เกิดความเสียหาย
4. ควรมีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เกี่ยวกับโบราณสถานที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง
5. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนข้างเคียงแหล่งโบราณสถาน ให้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรม การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2556). **พุทธศิลป์ลังกา**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศิลปากร, กรม. (2562). **งานรังวัดโบราณสถานวัดหนองปรือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย**. สุโขทัย: สำนักอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.

อุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย. (2561). **ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. สุโขทัย: สำนักอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย.

สันติ เล็กสุขุม. (2549). **ศิลปะสุโขทัย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.